

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 36

Fylke: Nordland

Tilleggsspørsmål nr. Maater aa refse folkHerad: Sörfold
paa.

Emne: Helsing, fakter og aatferd. Bygdelag:

Oppskr. av: Lyder Kvantoland Gard:

(adresse): Engan i Salten

G.nr. Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Delvis egen - og etter gamle,
opp til 80 - 90 - aarsalderen.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Alle heimelsmenn-og kvinner er smaabrukere og fisker-folkx i Sörfold.

SVAR

1. Dette kan jeg ikke naa svarebestemt paa.
2. Det er faa som helser paa alle de möter. En som det gjør blr nermost holdt for litt fjottet, eller lign. Det var noe lignende för i tida og, det jeg vet.
3. Mannen skulle helse först paa kvinne. Den yngste skulle helse först paa eldre, var mest alment. Det var fast skikk at den som stod under i rang og stilling, og velstann skulle helse först.
4. Var det riktig bestevenner som möttes ikke bare handhelste de, men de omfavnet hverandre, og kunne ogsaa kysse hverandre av glede over aa faa mötes. Det var et vanlig bilde naar folk fra alle bygdelag möttes ved kirka, da ikke de bare handhilste, men omfavnet hverandre og kyste. Det var helst eldre folk som viste gleden paa dette vis. Kirkesöndagen var viktige dager for folket i innestengte fjordgrender. Attaat at de fikk nyte Guds-ordet fikk de möte slekt og venner, og da var det bare godlaat.
--- " Nei - e du ogsaa me kjerk idag - " , og saa ble det lang handhelsing med omfavning - og kyss.
5. Embetsmenn og särlig da preste ha de gamle stor respekt for. Da lettet de alltid paa hatte eller lua og stod med den i handa om de snakket med embetsmannen. Preste, handelsmannen, lensmannen, klokkeren og skolemesteren var "storkara, som det maatte vises respekt for. Her har ikke vert saa store bönder at de har ruvet noe särlig. Det eneste var at husmenn kunne se opp til sine jordeiere, om de var saa at de krevde äre.
6. Hos handelsmannen holdt de mest alminnelig hatte(lua) med begge hender.
7. De oppförte seg gjerne litt mere stilfuit i helgedagsklärne, skulle väre litt mere höflige enn til hverdags.

2

8. Se spørsm. nr.4. Naar de kom paa vitjing til skyldfolk og kjente ~~helste-de-alltid-p~~ handhelste de alltid paa hverandre. Da gikk de rundt i stua för de satte seg ned og handhelste paa hver og en, liketil minstebarnet om det ikke forstod noe av det. Det var for aa være vennlig og god mot hverandre. -- För i tiden, fra 50-60 aar tilbake og videre, rodde folk her baade en og flere mil rundt fjordene for aa være i garan hos skyldfolk og venner. De reiste lördag og var der til mandagsmorgen. Dette er det naa nesten helt slutt med, enda mange har motorbaat aa kan komme seg lettvint immellom.

9. Se spørsm. 4. De klappet ogsaa hverandre naar de var riktig i godlag.

10. Ja. Da holdt de opp med arbeidet og böyde hodet, de fleste da. Kvinnene böyde hodet og viste deltakelse, om ikke saa helt alle gjorde det.

11. De stoppet opp og gav full veg. For likferd tok karfolka lua av, de som ville vere hövisk og dannet.

12. Husmora eller budeia helste paa dyra om morgenen naar hun kom i fjöset. Dette var helst högtidsdager, og da först og fremst juledagsmorgen. (Da skulle ogsaa dyra ha ekstra god mat og godt stell). Det er ikke mange aarene siden jeg viste at folk helste paa buskapen juledagsmorgen.

At folk helste paa ting som hörte garden til kan jeg ikke si aa ha hört. Derimot förstereisguttene paa fiske -

-skaarungen - ha de eldre til aa helse paa seilmerkene, som "geita" "oksen" og flere. Dette var jo for humorens skyld, i alle fall i senere tid.

13. Klokkeslett har jeg ikke hört nemnt i dette höve. Det var, og er individuelt hvordan folk helser. För i tiden sa folk mere "goddag" enn det en tid har vert, ved at det ble sagt "Gomorn" og/eller "morn" hele dagen. Naa er det gaatt noe over til "goddag" og "farvel", som i gammel tid. En tid, kanskje til 1940 skulle alle si "adjö" naar de gikk.

Men det er én og annen som sier "go kveld" i to-tre-tiden paa dagen naar de kommer inn i hus, og "go-natt" naar gaar omtrent paa samme klokkeslett. Dette har jeg helst hört av folk fra steder der de längst holt paa den gamle skikken aa legg- gaa til sengs i 6-7-tiden om kvelden og staa opp i 3-4-tiden om morgenen, som ingen alminnelig gjør naa.

14. Saa vidt jeg vet har det ikke vert holt for usömmelig, men det har delvis vert holdt for snobberi.

15. Det kjenner jeg ikke til. Det er-og har vel vert holdt for alminnelig höflighet aa svare med samme ord som det hilses paa.

16. Se foreg. nr.

17. Ja, det var mye brukt för i tiden, rundt siste aarhundre skifte, og bakover i tiden. "Guds fred", "Guds fred i hus", og saa "go-dag og tel lökk me arbeid, eller segne segne arbeid" (velsigne arbeidet). Da svarte de i huset: "Ja, fredn gö, Go-dag, og Guds fred." Na föyer folk til den helsen de bruker, om den som det helses paa holler paa med et litt viktig arbeide: "Tell-lökk mä arbeid" .. Gudsord i helsinga tviler jeg paa det er noen som naa bruker.

18. Det var "segne matn", om de satt ved med maaltid der noen kom inn. "Segne reisa", naar noen tok ut paa reis, særlig om det var langferd.

19. Ja, han helste inne ogsaa, om det ikke var andre folk tilstede enn gjesten og den han mötte ute. -- "Goddad i hus", "goddag inne og."

20. Har ikke hört om noen særlige maater det maatte gjøres paa.

21. För i tiden var det mere skjeldent. Naa har det vert brukt i noen aartier, aa banke paa döra der man skulle inn.

22. "Kom inn, eller vär-saagod", svarte de som inne var.

23. Ja, han ble staaende ved döra til de bad ham sitte, og satte stol fram. Et särtrekk var at om det stod flere stoler i rommet som han kunne sette seg paa der de stod, maate vertsfolket ta en stol og flytte den til et annet sted, eller endog bare ta i stolen han skulle sitte paa. Det rekner jeg for er av ren höflighet, og det brukes delvis ennaa, naar det kommer bestekjente (venner).

24. Ja, han ~~skv~~ som kom inn skulle straks ta hatten av seg naar han kom ~~zzzz~~, men han skulle ikke gaa fra döra og sette seg för han ble bedd om det.

25. -- "Er du ute paa frarferd", sa de til ham (henne) naar de ble staaende ved döra og ikke gikk og satte seg. I seinere tid er dette sagt som humor. Det tydde at vedk. stod og ventet paa aa faa gjenta (gutten) ut med seg, i enrom.

26. Det var med ungdom, ~~gö~~ og ugifte det ble sagt.

27. Han var som oftest mere tilbakeholden og reservert til aa begynne med enn kjenninger og venner var.

28. De fleste gjorde seg mere for naar det kom fremmede. Det var holdt for äre for den fremmede aa holle paa aa koste golvet for bösk med soplime naar han kom inn.

29.-30. Se foran. Vet ikke noe mere enn för nemnt.

31. Da var det alltid "farvel, og god tur" i en eller annen form. Kunne det bli siste avskjed, som ut paa Lofotferda

eller annen livsfarlig ferd, da brukte de alltid Gudsordet
 attaat. 32. Ja, naar de reiste paa langferd. Det er særlig
 til avskjed til Lofotferd jeg husker og vet det ble brukt
 för i tiden, i nordlandsbaatenes, de aapne baaters tid.

Mannen kyste hustruen för han gikk til baaten. (Far kyste ~~all~~
 alltid mor för han gikk i Lofot-baaten). Mannen kyste
 ogsaa barna. Skjölsagt kyste kjæreste folk hverandre naar
 gutten skulle ut paa langferd. Det mest alm. her var til
 Lofot-og Finnmarkferd i aapne smaa baater. Da fölte folk
 mye mere alvoret for disse ture enn det senere ble med
 større og dekkede farkoster. Om avskjedskysset en liten
 historie, som senere ble til vits og humör i folkemunne :
 En noe eldre mann stod ferdig aa gaa til sjöen og ta ut paa
 Lofotferda, Kjerringa stod paa laaven aa tresket korn, da
 hun saa han var paa tur. Da ropte hun til ham ! "Johan,
 skal du ikkj kom aa kjöss me för du reis ?" Han svarte
 tört : -- "Skal da vär ,saa skal da vär snart!" Han syn-
 tes han ha lite tid, og ikke saa overbegeistret heller.

33. Er svart under 32.

34. De kunne be om aa gi munn. -- Gje meg nu mu munn!

35. Ja. De kyste fremmede, som det skulle vises større
 aktelse for ogsaa som takk for et eller annet.

36. Se spørsm. og svar nr. 35

37. Det har jeg ikke sett eller hört av noen.

38. Kan ikke svare noe bestemt paa det.

39. Ja. De kalle det aa bytte nase. I den sienere
 tid er det brukt som spøk mot barna, for aa være morsom.

40. Först og fremst mora, men ellers kunne alle gjøre
 det, som var godt kjent med foreldrene til barnet.

41. Ja, det har vert brukt og er det fremdeles av noen.

Det sies at de skal ta nasen aa kaste den til ravn, kraake,
 skjur eller anna vilt.

42. Til spørsmålet kan svares ja, det sies nett som ~~spørsmålet~~
 spørsmålet er stillt.

43. b Ja, ogsaa mellom voksne. Baade som kjærtegn og for
 for aa holde leven.

45. "God jul", "Tell lökk mä jula ". Slik sa de om de
 andre store höytidshelger. Paa festdager som er nevnt
 under dette nr. sa de mest "tell lökk mä-".

46. Hva de sa i gammel tid kan jeg ikke bestemt si. Det
 var jo et eller annet deltakende. I senere tid er det kon-
 dolere folk sier i slike höve.

47. För i tiden takka de alltid med handa. Naar de gikk
 fra bordet etter maaltid gikk de runt i stua og handtakk
 hver og en, liketil smaabarna. De skulle ha sin takk de og
 som de andre i familjen.

48. Jeg har ikke hørt om det.

49. " Tvi være deg " og saa spyttet de etter den de skulle riktig vise sin forakt til. De snudde ogsaa bakken til og klappet seg paa den, og saa sa de : Kjöss meg i räva ! Det hente i gammel tid at kvinner som var riktig argstint kunne löfte opp skjörtene og blotte seg baade for og bak og bad saa den sinnet gikk ut over, aa kysse seg baade her og der. Dette har jeg kun hørt om noen svenske lappkjæringer som var kommet over grensen og bodde her. Det er fortalt om en av disse kjæringer - Anna-Brita, hun bydde en voksen og noe robust sildnotbas paa dette traktament. Han ble sint og la etter henne og tenkte kaste henne paa sjöen, men hun smatt unna.

50. Du til kjente og likestilt. De ~~til~~ eller dokker til fremmede og noen som staar höyere i rang.

För i tiden sa de Jer i steden for De. " I " brukte de til gamle folk, og helst ogsaa " Jer " til gamle folk.

Det var mere äre for vedk. aa bli tiltalt slik. +)

51. Ikke naa har jeg hørt det. For en 50 aar tilbake var det noen faa av de som holdt lengst paa det gamle som sa det. Det var barna som brukte det til sine foreldre

Tilleggsliste til nr. 36.

1. Kan ikke svare noe bestemt og utförlig paa det.

2 ~~2r~~ Ja, det bruktes i senere tid for aa holde leven med de som var ute "vift", men ikke bare skjertorsdag. Det ble gjort hva kveld eller natt som helst.

3. Ja, jeg vet det er gjort, aa dra baat paa taket til en ungdommen ha lyst aa sköyemed eller terge. Dette har jeg all dri hørt kalltes julskaak. Det var natt til juleaften de for rundt og riset folk paa senge, som ble kallt Julskaako. (Vi har hatt ending paa o i hele sör-Salten, til naa ~~den~~ en tid ~~den~~ spraaket ~~er~~ har vært - og er under omlegging til a + ending.) Skikken med julskaake er naa, saavidt jeg vet, avlagt. Det siste den var i bruk, for ca. 50 aar tilbake, var det helst gutter som gikk rundt aa ga jentene julskaak. Det hente da ofte at begge disse to havnet i samme senga til ut paa morgenparten. Attaat skulle saa han som ga skaaka ha traktering paa juleaften, med lefse og annen god julemat. Det synes saa at det var holdt for en äre aa faa juskaake som det skulle gis vederlag for.

4. De ble kalt "Jul-Paal" , og faa ville utsette seg

+) Det ble ogsaa sagt " Ör " med samme betydning, til de gamle.

for det klengnavnet. Det var her som alment, at det var holdt for usömmelig og brudd paa helgefreden aa gaa gaa ut til naboer . Alle holdt seg innendörs hele juledagen, undtatt husmora som maatte stelle buskapen.

Nr.5 og 6 kan jeg ikke svare noe paa. Har ikke funnet noen som kan gi opplysninger paa disse spørsmaal.